

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
BUXORO OZIQ-OVQAT VA YENGIL SANOAT TEXNOLOGIYASI INSTITUTI

“PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA” kafedrası

“PEDAGOGIKA” fanidan

R E F E R A T

MAVZU: TARBIYADAGI SHARQONALIK

**Bajardi: 8-08 MIKT guruxi
talabasi Qudratova G.**

Qabul qildi: k. o`qit. Murodova M.X.

Buxoro – 2010

MUNDARIJA

KIRISH.....	4
ASOSIY QISM.....	6
1) MILLIY TARBIYANING UZIGA XOSLIGI VA MEZONLARI.....	6
2) MILLIY SHARKONA TARBIYA MEZONLARI.....	10
3) VATANNI SEVMOK IYMONDANDIR.....	12
4) TARBIYADA MILLIY UDUM VA ODATLAR.....	13
5) TARBIYA VA UNING TURLARI.....	20
A) MEXNAT TARBIYASI.....	20.
B) NAFOSAT TARBIYASI	21
V) AXLOK - ODOB TARBIYASI.....	25
G) EKOLOGIK TARBIYA.....	28
XULOSA	30
ADABIYOTLAR RO`YXATI.....	33

MAVZU: TARBIYADAGI SHARQONALIK

REJA:

KIRISH

ASOSIY QISM

1) MILLIY TARBIYANING UZIGA XOSLIGI VA MEZONLARI

2) MILLIY SHARKONA TARBIYA MEZONLARI

3) VATANNI SEVMOK IYMONDANDIR

4) TARBIYADA MILLIY UDUM VA ODATLAR

5) TARBIYA VA UNING TURLARI

A) MEXNAT TARBIYASI

B) NAFOSAT TARBIYASI

V) AXLOK - ODOB TARBIYASI

G) EKOLOGIK TARBIYA

KIRISH

Pedagogika rivojlanish va tarbiyaning uzaro bog'likligi muxim muammolardan bulib, u kup munozaralarga sabab buladi. Shaxsning rivojlanishi kiyin, murakkab jarayon, u kuplab ichki va tashki ta'sirlar va omillar orkali ruyobga chikadi.

Inson xayot ekan, butun umir davomida usib, rivojlanib, uzgarib boradi. Bolalik, usmirlik va uspirinlik yillarida shaxsning kamol topishi yakkol kuzga tashlanadi.

Rivojlanish deganda biz shaxsning xam jismoniy, xam akliy va ma'naviy kamol topish jarayonini tushunamiz. Pedagogika va psixologiya fani rivojlanishni biologik va sotsial xususiyatlari uzaro chambarchas bog'lik bulgan bir butun narsa deb xisoblaydi. Odam bolasining shaxs sifatida rivojlantirishi xar tamonlama kamol topishining samarali bulishiga erishish maksadida pedagogik fani rivojlanishining konuniyatlarini unga ta'sir etuvchi omillarni shuningdek, shaxs kamolotida ta'lim va tarbiya xamda faoliyatining ta'siri va axamiyatini aniklaydi va taxlil kiladi. Ma'lumki, odam shaxs sifatida dunyoga kelmaydi, balki uning shakllanishi avvalo xayot sharoitlariga bog'likdir. Shaxs xayot davomida murakkab rivojlanish jarayonini boshdan kechiradi, natijada shaxsga aylanadi. Shu sababli shaxsni ma'lum ijtimoiy tuzumning maxsuli deb tushunishimiz lozim.

Tarbiya muxit kabi inson kamolotiga ta'sir etuvchi tashki omillardan xisoblanadi. Uning farkli tomoni va xususiyati shundaki, tarbiya anik maksadni kuzlab, sistemali ravishda, insonda ijobiy fazilatlarni tarkib toptirish yulida tarbiyachining raxbarligida amalga oshirib boriladi.

Shubxasiz tarbiya odamning kuzi, sochi, terisining rangiga, uning badani tuzilishiga ta'sir eta olmaydi. Lekin shu bilan birga tarbiya jismoniy tarakkiyotga ta'sir etishi mumkin. Chunki maxsus tashkil etilgan jismoniy mashklar orkali bolaning salomatligi musaxkamlanadi va chiniktiriladi. Ma'lumki, insonning tabiiy kobiliyati fakat tarbiya orkali, uni ma'lum bir faoliyat turiga jalb kilish orkali rivojlanish mumkin.

Inson tarakkiyotining ilmiy kontseptsiyasi inson kamolotiga ta'sir etadigan omillarni taxlil etib, inson kamolati va uning shaxsini shakllantirishni yagona va bir butun narsa ekanlgini ta'kidlaydi. Bu jarayonda insonning uz faolligiga katta urin beradi. U uz faolligi bilan uz shaxsini shakllantira oladi. Tarbiyachi tomonidan kuyiladigan maksad anik bulsa va bu maksadga erishish uchun odam astoyidil xarakat kilsa kuyilgan natijaga erishiladi.

Xar bir jamiyatda shaxsning shakllinishi, kamol topishi muxim muammolardan xisoblanadi. Shu sababli shaxsning shakllanishi masalalariga tugri yondashish uchun shaxsning tabiatini, tuzilishini, uning xulk-atvorini va unga ta'sir va unga ta'sir sabab va vositalarini bilish zarur.

Shaxsning rivojlanishi jarayoni bir kancha omillar ta'sirida sodir buladi. bular irsiyat, ya'ni biologik omil xamda muxit, ta'lim va tarbiya, shaxs faolligi (ijtimoiy omil) shaxsni shakllantirishning asosiy omillari deb tushuniladi.

Ma'lumki, shaxs, inson tirik organizmdir, shu sababli uning xayoti biologiyaning umumiy konunlariga, yoshlar anatomiyasi va fiziologiyasining maxsus konunlariga buysunadi.

Shaxsning, ayniksa bolaning jismoniy rivojlanishi, sogligi biologik omilga boglikdir. Biologiyaning asosiy tushunchasi bulgan irsiyatning, ya'ni bolaning nasl-nasabining rolga olimlarimiz aloxida e'tibor bermokda. Xar bir bola insonlarga xos tugma xususiyatlar bilan dunyoga keladi. shunday ekan. odam bolasi tugilgandan sung unda shaxs bulib shakllanishi, yetuk inson bulib voyaga yetishi imkoniyati mavjud buladi. Bola uzining avlod-ajdodlaridan kupgina biologik belgilarni meros sifatida kabul kilib oladi, xatto ayrim kasalliklar xam nasldan naslga utadi. Biologik omillar shaxsning jismoniy rivojlanishiga xam ta'sir kursatadi. Shunday ekan, soglom ota-onadan soglom farzand dunyoga kelishini unutmasligimiz lozim.

Prezidentimiz ta'kidlaganidek, shaxs ijtimoiy xayotning maxsuli ekan, u albatta bolani urab olgan muxit ta'sirida rivojlanadi. Shaxsning xayoti faoliyati davomida muxit unga yo ijobiy, yo salbiy ta'sir kursatishi, rivojlanish imkoniyatlarini ruyobga chikarishi yoki yuk kilishi mumkin.

Muxit – bu shaxsga ta'sir etuvchi tashki vokea va xodisalar kompleksidir. Bular: tabiiy muxit (geografik, ekologik) ijtimoiy muxit (shaxs yashayotgan jamiyat) oila muxiti va boshkalar kiradi. Bular orasida ijtimoiy muxitning, ya'ni shaxs yashayotgan jamiyatning inson kamoloti uchun yaratilgan imkoniyatlari muxim rol' uynaydi. Mustakil Uzbekistonimizda ta'lim tizimini islox kilish, kadrlar tayyorlash milliy dasturini kabul kilinishi barkamol avlodni yaratishdagi dastlabki kadamdir. Shaxs rivojlanishiga erishish xar bir jamiyatda amalga oshirilayotgan tarbiya tizimi orkali amalga oshiriladi. Fakat tarbiya orkali insondagi rivojlanish imkoniyatlarini ruyobga chikarish mumkin. tarbiya jarayonida anik maksad va reja asosida shaxsga ta'sir etiladi. Buning natijasida muxitdagi vokealarning tugri ijobiy ta'sirini amalga oshirish imkoni tugiladi. Muxit beraolmagan narsalar tarbiya orkali xosil kilinadi, xatto tarbiya tufayli shaxsda tugma kamchiliklarni xam uzgartirib shaxsni kamolga yetkazish mumkin.

MILLIY TARBIYANING UZIGA XOSLIGI VA MEZONLARI

Xalkimiz azal-azaldan axlokiy fazilatlarga boy bulgan. Ota-bobolarimiz farzand ustirar ekanlar, ularning xulk-atvorlariga, gap-suzlariga, kishilar oldida uzlarini kanday tutib, nimalar xakida fikrlashib, uz maksadlarini kanday suzlar bilan tushuntirishlariga katta axamiyat berishgan. Ular farzandlarining kurslik kilishi, kattalar suxbatiga aralashishi, nojuya ishlariga zinxor-bazinxor yul kuymaganlar. Bu narsalarga farzand tarbiyasining eng muxim tomoni deb karaganlar.

Ammo, ming taassufki, yakin tariximizda sharkona tarbiya, axlok-odobning ming yillik tajribalardan «estetik sarkiti» deb voz kechdik, uzligimizni unutayozdik. Axloksizlik,

xayosizlik, ichkilikbozlik, kadimiy merosimizdan nafratlanish asosida kurilgan «yangi axlok» zurlab targib kilinadi. Bu «ovrupacha odob»ning samaralasini, xalkimiz boshiga solgan kulfatlarini, ma'naviyatimizga yetkazgan zararlarini bugun xammamiz kurib turibmiz.

Sharkona odob ming yillar mobaynida islomiy tarbiya koidalari asosida tarkib topib, takomillashib borganligi tarixdan ma'lum. Chunonchi, Kur'oni karim oyatlari mazmuni, Paygambar alayxissalom xadislari, shark allomalari va faylasuflarining kitoblari tarbiyamizning manbai bulib xizmat kilgan. Islomiy tarbiya musulmonlar xayotining barcha kirralarini, xatto mayda jixatlarigacha kamrab olgan. U gudaklarni emizishdan tortib, kanday kiyintirishgacha, ovkatlanish odobidan tortib, kucha-kuyda, kattalar koshida uzini kanday tutish lozimligigacha barcha jixatlarni uz ichiga olgan. eng asosiysi, islomiy odob farzandlarning xalol, pok, mexnatkash, ilmga intiluvchi, kattalarni, ayniksa, ota-onani xurmatlash ruxida tarbiyalashni shart kilib kuygan.

Janobi Rasulullox xadislari: «Farzandlaringizni izzat-ikrom kilish bilan birga axlok-odobini xam yaxshilanganlar!», «Xech bir ota uz farzandiga xulku odobdan buyukrok meros bera olmaydi», deyilgan. Yana bir xadisda esa: «Mumin kishiga berilgan narsalarning eng yaxshisi chiroyli xulkidir», deyilgani bejiz emas. Bobokalonlarimiz xamisha barkamol insoon shaxsini tarbiyalashga intilganlar va uz farzandlari, maxalla yoshlari va butun jamiyatning tarbiyali bulishi uchun kurashganlar. Yoshlarni tarbiyalashda «Mening bolam», «Sening bolang» deb ajratishmagan. Tarbiya berish xammaning vijdoniy burchi deb karalgan.

Odamzod dunyoga kelibdiki, mudom mukammal timsol axtaradi, komillikka intilib, ruxiy najot yulini kidiradi. Shu orzu-intilish samarasi ularok, ma'naviyat boobida bekiyos kashfiyotlar kilingan.

Komil inson xakidagi ta'limot insonni yuksak kamolotga yetishini kuzda tutadi. Komillik bu – insonning Yerda kilgan xamma ishlari ma'naviy e'tikod bilan sugorilishidir.

Uzbek xalki uz madaniyati va ma'naviyatida komil insonlarni voyaga yetkazishga katta e'tibor bergan. Buning natijasida asarlar daavomida aklu zakovatga, komusiy bilim va kobiliyatga ega bulgan Az-Zamaxshariy, Abu Rayxon Beruniy va Al-Forobiy, Abu Ali ibn Sino va Al-Xorazmiy, Amir Temur va Ulugbek, Alisher Navoiy va Bobur, Ogaxiy kabi komil insonlar yetishib chikdi va olamga tanildi. Ular tufayli xalkimiz magrur yashadi, mexnat kiladi, doimo xurriyat va erk sari intildi.

Bizga ma'lumki, Abu Ali ibn Sino buyuk komusiy olim sifatida tibbiyot, riyoziyot (matematika), falakiyot, fizika, kimyo, biologiya, dorishunoslik, ruxshunoslik, fiziologiya, filologiya, falsafa, axlok va badantarbiya kabi kuplab fanlarning yetuk bilimdoni bulgan. Uning akl-zakovati, yaratgan asarlari Urta Osiyodagina emas, balki Shark va Garbiy Ovrupo mamlakatlarida xam xurmat bilan tilga olinadi. U xar tomonlama komillik darajasiga yetgan ulug inson bulgan. Abu Ali ibn Sino yigirma turt yoshida ilmlarning xammasidan xabardor bulib, Buxoroda olimlar bilan bulgan baxsda ularni mot kilganligi ma'lum. Bunday muvaffakiyatga olim kamolotga erishganligi tufayli muvaffak bulgan edi.

Abu Ali ibn Sino uz xayoti va faoliyati davomida doimo ezgulikka intilgan komil inson bulgan. Uning nomi va asarlari xamisha tillardan-tillarga, dillardan-dillarga utib yuraveradi.

Inson komilikka intilar ekan, zinxor bu intilishning oxiriga yeta olmaydi. Shu bois, men komilman, kamolatga erishdim, degan odam xato kiladi. Inson uz faoliyati mobaynida, nukson va kamchiliklarga xam yul kuyadi. Ammo shu nuksonu kamchiliklarni tushunib, tuzatib ularni takrorlamaslikka xarakat kiladigan kishi barkamol insondir. Bu xakda Alisher Navoiy shunday degan:

*Nokis uldirkim, uzin komil degay,
Komil ulkim, nuksin isbot aylagay.*

Inson kamolotiga chek-chegara yuk. Muttasil kamolat sari intilmok – tarakkiyot boisidir.

Kishi umrini baland ximmat bilan boyitmogi shart. Yuksak maksadlar sari intilmok, insoniyatga naf yetkazib yashashni xayotning mazmuni deb bilmok-ximmat balandlikdan nishonadir. Alisher Navoiy bu xususda bunday degan:

*Birovkim, anga ximmat uldi baland,
Erur olam axli aro arjumand
Ani, anga mufliski yuk ximmati,
Chu yuk ximmati, yuk aning xurmati.*

Utmish ma'naviy merosimiz komil inson goyasi bilan charogon. Xazrat Alisher Navoiy dostonlarining xar biri komillikning uziga xos mezonidir.

Darxakikat, Navoiy asarlarining xar bir saxifasi, misrasi va xulosasida ana shu mezon zur kuch bilan tashvik etila boradi. Chunonchi, buyuk shoirning «Arba'in» asarida kuyidagi xikmat, ayniksa, muximdir:

*El aro yaxshirok, deding, kimdur,
Eshitib shubxa ayla raf andin.
Yaxshirok bil ana ulus arokim,
Etsa kuprok ulusga naf andin.*

Ya'ni, el orasidagi eng yaxshi odam – ulusga (xalkka) kup foyda yetkazgan kishidir.

Inson koinotdagi barcha mavjudotlar ichida xammadan ulugi xisoblanadi. Uning kamolati oldida akl xayron koladi, chunki, inson xakikat xakida chukur uylaydi. Kamolat yuliga chikish uchun u asta-sekin uzligini izlaydi, olimni tanlaydi. Alisher Navoiy «kamol et kasbkim» deya da'vat kilganlarida komillik uchun zarur juda kup xususiyatlarni nazarda tutgan. Kishi uzini xirs-ta'ma, nafs, gaflat, nodonlik singari mayllardan poklamsa, xech payt komil bula olmaydi. «Olam uyi»da yashash – uning fukarosiga aylanishdir. Alisher Navoiy insonning jaxon farzandi mavkeiga kutarilishini xoxlagan. Xuddi shu mavkeni esa kamolatning oliy chukkisi deb bilgan.

Navoiy uz davrida komil insonlarni «axli ma'ni» deb bilgan. «Axli ma'ni» bu fikrli odamlardir. Fikrsiz xaloyikning ongida ma'ni chukurligi bulmaydi. Fikrlash – xakikatni anglashdir. «Axli ma'ni» deganda okil va dono, kamtar va olijanob, xakikatparvar va va fidoiy kishilarni tushunish kerak. Bunday fazilatlarga ega bulgan kishilarning tafakkuri kilishi keng buladi.

Chunki ular akl oddiy suz va tushunchalardan emas, balki diyonat, adolat, insof, iymon, ishk, dard tuxfalaridan kamol topgan buladi.

Inson guzal xislatlar, yaxshi fazilatlar, nurdek pokiza umid-niyatlar bilan komillikka – kamolatga intilib boradi. Xayotning xamma achchik-chuchugini, bulardan namunayu ibrat olib, yashash va yaratish iktidoriga erishadi; inson minglarcha yillar mobaynida boshidan kechirgan barcha tajriba-saboklaridan xulosa chikarib, munavvar yulga chikkan.

Dunyoda insonga tuxfa etilgan akl ne'mati shunday kudratli kuchki, u bilan odam uzini istagan xolatda tarbiya eta oladi, xar kanday azob-mashakkatni, xar kanday yomonlikni, eng murakkab muammolarni xam akl ne'mati bilan yengadi va xal etadi. Ruxiy kamolat odam kalbida ezgulikning yuksak koshonasini yaratadi.

Akl-zakovatning kamoli ukish, urganish, taxlil etish, idora kilish, e'tikod kuyish, xayot tajribasini egallash bilan ruyobga chikadi. Yosh nixolning basavlat daraxtga aylanishi parvarishga boglik bulganidek, odam bolasining komil inson bulib yetishishi uchun uni murgaklikdan tarbiyalashga e'tibor berib borish lozim.

MILLIY SHARKONA TARBIYA MEZONLARI

Davlatimiz sobit kadamlar bilan uz tarakkiyot yulidan bormokda. Bu yul – milliy xususiyatlar, kadriyatlarni tiklash, saklash, rivojlantirish, milliy gururimizni uygotish, vatanparvarlik va umuminsoniy kadriyatlarga asoslangan maafkura negizida kamolatga erishish yulidir. Bu esa, uz navbatida sobik shuro tarbiya nazariyasida urganilish mumkin bulmagan milliy odob, milliy e'tikod, iymon-diyonat kabi insonning butun milliy xususiyatiga bevosita boglik fazilatlarini yosh avlodning shaxsiy sifatlariga aylantirilishni dolzarb vazifa kilib kuydi.

Shu tarika yukoridagi fazilatlarini shakllantirishni uz ichiga oluvchi yangi pedagogik yunalish dunyoga keldi. Darxakikat, milliy tarbiya – Uzbekiston milliy mustakilligining pedagogik maksadi va shartidir.

Milliy tarbiya Uzbekistonning davlat mustakilligini mustaxkamlash va amalga oshirishga tayyor farzandlarni tarbiyalab voyaga yetkazishga xizmat kiladi.

Bu maksadga erishishning uziga xos nazariy muammolari bor. Shulardan biri – milliy tarbiya nazariyasining asosiy koidalari va ilmiy tushunchalari yaratilmaganligidir. Ikkinchi muammo – «Uzbekiston mustakilligini amalga oshirishga, mustaxkamlashga tayyor farzandlar kanday fazilatlariga ega bulishi kerak?» degan savolga anik tajribada asoslangan javoblar olish masalasidir. Bularning barchasi Uzbekiston maktablarida milliy istiklol tarbiyasining mezonlarini ilmiy asoslash zaruratni vujudga keltirmokda.

Uzbekiston maktablari ukuvchilarini milliy tarbiyalash mezonlari mustakillik tufayli yanada dolzarb axamiyat kasb etgan shaxsning milliylikiga bevosita alokador bulgan fazilatlarini singdirish tamoyilidan kelib chikib belgilanadi.

Milliy tarbiya mezonlarini belgilashda mustakil Uzbekistonning ijtimoiy buyurtmasi bulmish ijobiy sifatlar: milliy iftixor, vatanparvarlik, millatlararo mulokot madaniyati, milliy odob, vijdoniylik, iymon-e'tikod, milliy istiklol mafkuraviy ongini rivojlantirish zarur. Ularning aksi bulgan salbiy sifatlar: milliy befarklik, vatanfurushtlik, xoinlik, mankurlik, millatchilik, maxalliychilik, vijdonsizlik, mafkurasizlik kabilarga nafakat uygotish darkor. Bu

ishlarni bir-biri bilan uzviy boglab olib borish ukituvchi-tarbiyachi tomonidan maxsus mezon kilib olinishi kerak.

Milliy tarbiya mezonlarini belgilashda ukuvchilarning yosh, akliy imkoniyatlarini e'tiborga olinadi. Kuyida boshlangich sinf ukuvchisining milliy tarbiyalanganlik kursatkichlari va mezonlari kanday bulishini taxminiy namunasini keltiramiz.

Uzbekiston – Vatanim mening. Uzbekistonning tabiiy, ma'naviy, jugrofiy va milliy xususiyatini anglash; ulkaning utmishini, xozirgi xayot va kelajagi xakida tushunchalrga ega bulish; Uzbekistonning, uzbek xalkining kaxramon farzandlari xizmatlarini bilish; Uzbekiston Davlat ramzlarini bilish.

Milliy gurur asoslari. Uzining uzbek millatiga mansubligini anglash; «uzbek xalki» tushunchasining madaniy moxiyatini tushunish, uzini uzi millatining farzandi deb bilib, milliy burchlarini anglash; ona tilini cheksiz sevis, shu tilda tugri suzlash va fikrlash.

Milliy odob. Avval salomlashib, keyin suz boshlash; uzbek xalkida «yaxshi», «yomon» deb baxolanuvchi xulk namunalarini bilish, barchani «siz»lash, uzidan katta va kichiklarni izzatlash, dustlik burchlarni bilish; ustozlarn e'zozlash munosabati, uyat suz, sukinishga, odobsizlikka salbiy munosabaat bildirish.

Vijdoniylik. Biror ishga kul urishdan avval «Bu ilmga odamlaar nima deyisharkan?» degan muloxaza va andishaga borish, rostguylik, yaxshi xulk va yomon xulkning farklarini tushunish, yaxshi xulkka ijobiy, yomon xulkka salbiy munosabatini bildirish, kunglidagi gapni ochik aytishga urganish.

Shu tushunchalar moxiyati ochib berilishi lozim.

VATANNI SEVMOK IYMONDANDIR

Ota-bobolarimizdan kolgan merosiy an'analardan biri – uzi tugilib usgan vataniga, xonadoniga, el-ulusga cheksiz izzat-extirom tuygusidir. «Uzga yurtning sultoni bulgandan kura, uz yurtningning gadosi bul» degan gaplar xam donolardan kolgan. Ajdodlarimiz uz el-yurtlarining chinakam fidoyilari, uz vatanlarining muxibu mexribonlari bulganlar. Kindik konlari tomgan tuprokning bir sikimini uzga yurtning olam-olam booyligiyu bexisob zarlarga almashtirmaganlar. Bu odat uzbek xalkining kon-koniga singib ketganki, u uz gushasini xech kachon uzgalarning kasru koshonalarga almashtirishni ravo kurmaydi, «ona yurtning – oltin beshiging», «Uz uyim – ulan tushagim», deya bor mexru muxabbatni uz yurti, vatani, uyi, xonadoni axliga ulashib, gox tuklik bulsin, gox yuklik bulsin, shukur kilib yashayveradi.

Mana bu fazilatni vatanni sevis, vatanparvarlik, deyiladi.

Vatan tuygusi xar kimning koniga ona allasi, bolalikda eshitgan she'r, kushiklari bilan kiradi. Vatanparvarlik tuygusi gudaklikdan boshlab shakllansa u sunggi nafasigacha bokiyl buladi. Vatan va vatanparvarlik xissini, millat tuygusini xar bir uzbek fukarosi chukur anglashi, ayniksa uzbekistonlik bulganidan, shu yurtga daxldorligidan faxrlanishi lozim.

Vatanparvarlik – bu Vatanimiz xalkiga, uning an'alariga, tili va madaniyatiga muxabbat va xurmat bilan karash xamda uni rivojlantiirishga uz xissasini kushish, unng xakikiy jonkuyari bulishidir.

Vatnparvarlik - bu Vatan oldidagi mas'uliyat, millat manfaati bilan yashash, Vatan tarakkiyoti, millat o'brusiga o'bru kushish, unga foyda keltirish, fidoyilik, xalollik bilan mehnat qilish, xalqning shon-shuxrat va manfaatni uylash, insonparvar bulish demakdir.

Vatandan uzokda – buyuk imperiyani vujudga keltirgan, shoxlik saltanati nash'u namo surgan Zaxiriddin Muxammad Bobur ona yurti Andijonni lokal bir bor kurish orzusida xasrat-nadomatlar chekib olamdan kuz yumgan bulsa, el sevgan shoir Furkat kindik tukilgan Kukondan kirok yashash azobini shunday ta'riflaydi:

*Figonkim, gardshi davron, ayirdi shox suvorimdin,
Gamim kup, ey kungil, sen bexabarsan oxu zorimdin.
Adashgan it kabi Furkat kayon borgum bilolmasman,
Kachon bulgaykim, topgaymen, xabar yoru byorimdin.*

Vatan mexri, vatan ishki shu kadar buyuk. Unga bulgan mexr inson kalbiga shu kadr muxim urnashganki, xech kanday kuch bu tuyguni zurlik bilan sitib chikarolmaydi. Xususan, bizning ajdodlarimizda bu tuygu kungil tubida juda chukur tomir yoygan. Ularning avlodlari xisoblanmish bizlarga xam, bu tuygu terni singib ketgan.

TARBIYADA MILLIY UDUM VA ODATLAR

Tarixning guvoxlik berishicha, xar bir xalk va millat uzlarining eng ibtidoiy davridan, ya'ni urugchilik davridan boshlab, uzligini namoyon qilishiga, milliyligini saklab kolishga va uni tobora rivojlantirib borishga xarakat kilib kelganlar. Tarbiyaning bunday kurinishlari va uning uziga xos shakllari xilma-xildir. Shu urinda milliy kaxramon Spitamenning vatanparvarlik yulida olib borgan mardonavor kurashlar yukoridagi fikrimizga dadil bula oladi.

Ilm-fan mu'jizalar yaratgan Muxammad ibn Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Axmad Fargoniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayxon Beruniy va boshka kuplab ajdodlarimiz kaysi zaminda yashamasin, kaysi tilda asarlar yaratmasin, uz elini, urf-odatlarini unutmaganlar, doimo «uzbek» degan nomni uluglaganlar.

Milliy an'analarimizni urganishda Maxmud Koshgariy va Yusuf Xos Xojib singari mashxur siymolar xizmatlari xam bekiyosdir.

Amir Temur, Mirzo Ulugbek, Alisher Navoiy, Zaxiriddin Muxammad Bobur, Abdulgozi Baxodirxon, Nodirabegim, Usmon Nosir, Abdulla Kodiriy kabi yorkin siysolarning sa'y-xarakatlarini aytmaysizmi?! Xakikatan xam, bu davr el-yurt tarixini, madaniyatini va san'atini urganishning oltin davrini tashkil etadi. Urf-odatlar, marosim va udumlar uz-uzicha boshka xalklar ma'naviyatdan ayricha tarakkiy etmagan kardosh-ko'zoq, kirgiz, turkman, tojik va ozarbayjon xalklarining ta'sirida yaratilgan, tarakkiy topgan.

Odat-xalklarning ichki munosabatlarini tartibga soluvchi mezon va an'analar majmuasi. «Odat» suzi udum, urf, an'ana va marosim tushunchalari urnida kullaniladi.

Marosim esa odatning amaliy kurnishidir. Uzbek xalk juda xam boy xilma-xil odat va an'analarga ega.

Milliy urf-odatlar, an'analar tarixiy-ijtimoiy kategoriya bulib, ular muayyan millatning tarixiy tarakkiyoti jarayonida avloddan avlodga utib kelgan ishlab chikarish, tirikchilik, maishat, xulk-atvor va boshkalarda uziga xoslikka ega bulib, rasm-rusumga aylangan munosabatlardir. Urf-odatlar asrlar davomida yashab, kishilarning axlokiy normalariga aylangan xolda, ularning kon-koniga, xatti-xarakatiga, kundalik turmush shakllariga singib ketadi.

Inson bolasi yoshligidan yaxshi yomon odatlarning kaysinisiga kunikib, urganib kolgan bulsa, bu odat uni bir umr tark etmaydi. Shuning uchun xam xalkimizda «Yoshlikda urgangan xunar, uzingga uljaga kolar» kabi makollar bor.

Kuyida tarbiyaviy axamiyatga ega xalk udumlari, urf-odatlaridan ayrimlari ustida fikr yuritamiz.

UDUMLAR

Islom dini ta'limotiga kura farzand kurgan ota-ona zimmasiga kuyidagi vazifalari yuklatladi: tugilgan bola kulogga azon aytirish, unga munosib ism kuyish, jonlik suyib akika kilish, ugl bulsa kulini xalolash, axlok-odob, ilm-xunarga urgatish, buyga yetganda munosibiga uylash, uzatish-boshini ikkita kilib kuyish kabilardir. Odatga kura ota-bobolarimiz tavallud topgan bolaning kulogiga birinchi navbatda bir mulla chakirib azon ayttirganlar.

Bobokalonimiz Abu Ali ibn Sino gudak chillasi tugrisida ming yil burun aytib ketgan fikrlar bugungi kunda xam uz axamiyatini yukotmagan.

Tavallud topgan chakalok tungich farzand bulsa, bozordan beshik sotib olinadi. Odatda beshikni kelinning ota-onasi olib kelishadi. Ikkinchi yoki navbatdagi farzand tugilgan bulsa, opa-ukasining beshigiga belanadi.

Mustaxkam, kulay, xosiyatli bitta beshik bir oiladagi un farzandnigina emas, uch-turt avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazishi mumkin. Uzbekiston, tojiklarda bobosi, otasi yotgan beshikda parvarish topgan bolalar bor. Yosh onalar ixlos kuyib, mana shunday xosiyatli, kuxna beshiklarda uz chakaloklarni bokishni afzal kuradilar. Uzbek shuning uchun beshikni mukaddas bilib, uni xech kachon chakalogi bulmasa xam tashlab yubormaydi. Xamisha uzi, oilasi bilan birga olib yuradi.

Beshik bor joyda bola buladi. Bola bor joyda alla aytilishi tabiiy. Onalar kadimda uz bolalari beshigi tepasida kechasi bulsin, kunduzi bulsin, alla aytib kelishgan. Allarda xalk turmushning juda kup kirralar uz in'ikosini topgan. Alla uz oxang bilan bolaga ona nafasini yetkazib turadi. Gudakni xotirjam kiladi, elitadi, orom olib uxlashiga imkon beradi.

Allalarga onalar uz xis-tuygularii, orzu-armonlari, istak-niyatlarni, dard-xasratlarini xam kushib aytganlar. Alla tarbiyaviy, didaktik, an'anaviy ijod namunalaridan iborat bulgan. Alla tinglagan bola onaga mexrini sut bilan uziga singdiradi. Alla inson ong katlamlarida bir umr mungli, xazin nurli kushik bulib saklanib koladi. Alla eshitmagan boolada bu xususiyatlar bulmaydi. Alla nafakat onaning bolaga mexri, balki bolaning onaga mexr-okibatining xam manbaidir.

Bolaga munosib ism tanlash va kuyish xam azaliy odatdir. Xalk orasida odam bolasi uz xulk atvori, fe'li va shu jumladan, ism bilan bilinadi, degan gap bor. Ota-onalarning eng muxim burchlardan biri uz farzandlariga munosib nomni topib kuyishdan iborat.

Bolaga ism kuyish goyatda jiddiy, ma'suliyatli udum sanalb, bu ism bulajak fukaroning kelajak takdiri – xayot yuliga ta'sir kiladi, - deb tushunilgan. Shuning uchun xam urug, kasb-kor-u sulola mavkega mos ism kuyish takozo kilingan.

Avvalo ismlar mavrudi bilan xudo va paygambarlarning nomlariga asosida Rasul, Akbar, Nabi, Gani, Muxammad singari atalgan. Bu bilan farzand Olloxi Taoloning marxamatidan dunyoga keldi, umr uzun bulsin, xudo yorlakasin, degan niyat kilingan. Xudoyberdi, Olloxberdi, Tangriberdi singari ismlar aksariyat paytlarda kizlar orasida tugilgan yagona ugil bolaga, tilab olingan farzandga kuyilgan. Bola tugilgan fasli, vakt va marosim davriga karab: Baxor, Navruz, Tuychi, Chuli, Bayram singari nomlar bilan ataladi.

Uzbek oilalarda er-xotinlar bir-birining nomini aytib chakirishmagan. Juda zaruriyat tugilganda, ular bir-birini katta farzandlarining nomi bilan atashgan.

Keksalarn xurmat kilish, ularning maslaxatlarini, yul-yuriklarini olib ish tutish, pand-nasixatlariga kulok solish va unga amal kilish kadim-kadimdan uzbeklarga xos odat bulib kelgan.

Nonni e'zozlash odati kadim-kadimdan to shu kungacha davom etib kelmokda. «Non – iymondek aziz, xidida xayot bor», «Nonga xurmat, elga xurmat», «Non mulligi – el tukligi» kabi kator xalk makollarni non xakida bulgan suxbatlarda ishlatish urinlidir.

Masalan, mexmon kutganda dasturxonga birinchi bulib non kuyilishi, ikki yoshni unashtirish marosimida patir ushatish odati, chakalokni beshikka solganda boshga non kuyish, yulga chikkanda uz bilan birga non olib ketish eng yaxshi odatlardir.

Xalkimizning ajoyib odatlaridan yana biri suvni e'zozlashdir. Ota-bobolarimiz suvning bir tomchisini xam nobud kilmaslikka intilganlar. Suvga tuflash, turli xas-chup va axlatlarni tashlash gunox xisoblangan.

Suv-xayot demakdiir. Suv bor joyda odam yashnaydi. Ut-ulanlar, ekin-tekin, gul va daraxtlar gurkirab usadi. Kurt-kumurskadan tortib odam va xayvonlargacha suvdan baxramand buladilar.

Suvning kadriga yetmaslik, uni nes-nobud kilish, avaylab ishlatmaslik kanchalik ogir okibatlarga, tabiatdagi muvozanatning buzilishiga olib kelishini, Orol dengizining kurib borayotganida yakkol kurishimiz mumkin. Dengiz suvining tobora kamayishi uning atrofida yashayotgan axolining sogligiga jiddiy putur yetkazmokda, atrofda ekologik vaziyatning buzilishiga olib kelmokda.

Kuni-kushnichilik, mexmondustlik, xashar kabi ajoyib odatlarimiz eng mu'tabar insoniy xususiyatlar sifatida yashab kelmokda.

Uzbek xalk makollarda «Yon kushnim - jon kushnim», «Uzokdagi karindoshdan – yakindagi kushni yaxshi» deyilgan bulsa xadislarda kushnichilik tugrisida shunday deyilgan: «Yonida kushnisi och turib, uzi tuygan odam mumin emas». Bu chukur ma'noli gapda

odamlarni insof-diyonatga, mexr-okibatli bulishga chorlaydigan ajoyib ug'itlar uz ifodasini topgan.

Mexmondustlik uzbek xalkimizga ajoyib bir udum. Xalkimiz uzi chor-nochor yashaganda xam topganini mexmondan ayamaydi, uning dilini xushnud kilishni istaydi. Bu saxovatlikning, ulugvorlikning belgisidir.

Buyuk bobokalonimiz A.Navoiy, Ulugbek, boobur kabi daxolar xayotii va faoliyatlari bilan tanishganimizda, A.Kodiriyning mashxur «Utgan kunlar» romandagi Otabek va Kumushbibilar usgan xoonadoonlar oila tarbiyasida, uzaro muamalarda yuksak bir odob-axlok namunasi ekaniga guvox bulamiz. Bu oilalarda ota-onalarning farzandlar bilan, xatto ustozlarning shogirdlar bilan uzaro muamalarda «siz»lab gapirishlar, oiladagi farzandlar va tengkurtlar xam uzaro suzlashuvda «siz» lab muomala kilishlari nixoyatda ibratlidir. Bu fayzli urf-odatlarimiz kishilardagi mexr-okibatni, uzaro xurmat-izzatni, urtoklik, dustlik rishtalarni yanada mustaxkamlashda katta axamiyat kasb etadi. Shuning uchun dono xalkimiz «sen» xam bir ogizdan chikadi «Siz» xam, deb bekorga aytmagan.

Katta tarbiyaviy axamiyatga ega bulgan oilaviy udumlarmizdan yana biri dasturxon atrofida utirish, oilaviy ovkatlaanishdir. Odat buyicha dasturxon, atrofdagi oddiy suxbatda keksalar turda, undan keyin ota-ona, aka, opa, kelin, singil, ukalar utirad. eng yosh bolalar kattalar yonda utirishlari kerak. Barcha oila a'zolari tuplanib, dasturxonga taom tortilgandan sung shu yerdagi yosh ulugning ruxsati bilan ovkatga kul uzatiish lozim. Yoshi kattalarni xurmatlab, ular obrusi va izzatin uz urniga kuyish – odatimizning asosiy maksadidir. Choy atrofidagi suxbatda choynak, piyola, tagliklarning tozalab yuvib-artilish, xar bir kishi uchun aloxida piyola tutlishi gigiena talabi bulsa, choyni uch marta piyolaga kuyib, choynakka agdarsh xech kanday irim-mirim bulmasdan, balki choy ta'mini bir xilligini ta'minlash uchun kilinadi. Choyni yoshi kattalar kuyib, yoshlarga uzatishi esa odobga zid bir xoldir.

Uzbek xalkining turmush tarziga singib ketgan yaxshi va ijobiy urf-odatlarimizning kupchiligi xalkni, jamiyatni fakatgina yaxshilikka-oljnob inson, axloki pok, jsmoniy soglom, e'tkodli shaxs bulib yetishishiga xizmat kilib keladi.

Biz yoshlar ota-bobolarimizdan meros bulib kolgan ushbu odatlarni tiklshaga xissa kushsak ayni muddao buladi. bu esa ularning kelgusi kamolatni, rizku ruzlarining barakasini va xech kachon zavol kurmasliklarini ta'minlagan bulardik. Zotan doono xalkimiz: «Erdan ayrilsang xam eldan ayrilma», «el ishini er yigit kilur, er yig'it kadrini el bilur», - deb bejiz aytmagan. Yoshlarmiz ana shu dono gaplarga amal kilishlari maksadga muvofikdir.

TARBIYA USULLARI

Tarbiya metodlari (usullar) – ukituvchi- tarbiyachining ukuvchilarga ta'sir kursatish usullar, ularga ijobiy xulk-atvor kunikmalarii va malakalarini singdirish maksadida ularning xayoti va faolyatini tarbiyaviy jixatdan tugri tashkil etish yullaridir. Anikrogi, tarbiya usuli deb tarbiyachining bolalarda axlok-odoob fazilatlarini tarkib toptirsh ta'sir etish yullariga aytiladi. Tarbiya usullari tarbiyaning mksadii va mazmunidan kelib chikib, komil inson shaxsini tarbiyalashga karatlgandir.

Uz-uzini tarbiyalash bolanng doimiy shi bulmogi va uzluksiz davom etmog zarur. Chunki xakikiy tarbiya bolanii uz kuch, layokatlari va kobiliyatini ishga solishga undaydi, uning ideallarini, shaxsiy muloxazalarin, e'tikodlarini tarkib toptadi. Natijada boola shaxsini xam tomonlama rivojlantiirishga karatilgan tarbiyaviy jarayon uz-uzini tarbiyalash jarayoniga aylanadi.

Tarbiyaviy usullarni ularning vazfasiga karab kuyidag asosiy guruxlarga ajratish mumkin.:

Ijtimoiy axlokn tarkib toptirish va ukuvchilar faoliyatini yulga kuysh usullari: urgatish ibrat-namuna, ishontirish, uyin, musobakalar.

Bular yordamida ukuvchida axlokiy odatlar xosil buladi. ukuvchilarning xulkida tarbiyaviy mzmunig muvofik axlokiy nafosat, mexnat kilish odatlari karor topib borad. Bunday odatlar asosan faoliyat zaminida tarkib topadi. Demak, bola shaxsini ifodalaydigan ijtimoiy xulk odatlariini xosil kilish uchun uni faoliyatga jalb etish yuli bilan ijtimoiy alokalar sharoitiga kuyamiz va uning shaxsiy xususiyatlarini belgilaydigan odatlar xosil kilamiz. Bu gurux usullariga vazifalar bir-birdan fark kiladigan juda kup yul va vositalar kradi. Masalan, ukuvchiga sharkona urf-odat, trbiyani urgatish, mashk kildirish, ibratnamuna, talab etish shontirish, uyin, jamoatchilik fikridan foydalanish shular jumlasidandir.

Urgatish usuli ukuvchilarning xayotini, mexnatini, dam olishlarni batafsil uylab chikilgan xolda tashkil etishni xamda dastlabki axlok-odob fazilatlarin tarkib tooptirish maksadida ularni muamala- munosabat, yurish-turish odobiga urgatib borishni nazard tutadi.

Xususan, boshlangich sinflarda ukituvchilarning biror-bir xatt-xarakat namunasini surat, diafil'mlarn namoyish kilish, ta'sirli, kizikarli xikoyat, rivoyat ukib berish yordamda uzi kilib .

Urgatish usuli bolalarning yoshi va tarbiya sharoitlariga karab uzgarib turishi mumkin. Tarbiyachi ma'lum bir topshirikni (tuvakdagi gullarga suv kuyish, parvarish kilish, sinfda tozalakka rioyach kilishni kuzatib borish va xokazo) berishi mumkin. Ukuvchi bu topshirikni bajarsh davomida zarur axlok-odob koidalarini egallab oladi.

Ibrat-namuna usuli. Bolalar tarbiyasida ibrat-namunaning axamiyati kattadir. Namuna yoki ibrrat usuli bolalardagi taklidchanlikka asoslanadi. Taklid boshkalarning xulk-atvorini, yurish-turishini ongli yoki ixtiyorsiz ravishda takrorlash demakdir.

Odatda bolalar uzlarining yakinlari, tevarak-atrofdagi kishilarning (ota-onalari, opa-akalari, muallimlari, kattalar, tengkurlari) xulk-atvorini va xatti-xarakatlarini kuzatib brradilar, ularga taklil kiladilar. Lekin kupincha bularning nimasi yaxshi-yu, nimasi yomon ekanini farklay olmaydilar, ular uzlari uchun ma'kul bulganlariga taklid etadilar va kabul kiladilar.

Ishontirish usullari. bu bulimga ukuvchilarda ilmiy dunyokarash va ishonch-e'tikodni shakllantirish maksadida ularning ongi, xis-tuygulari va irodasiga xar tomonlama ta'sir kursatish usullari kiradi.

Yukorida bola shaxsining shakllanish jarayoni asosan, kundalik turmush va faoliyatda xosil kilinadigan tajriba, kattalar va tengdoshlari bilan uzaro munosabatlarga boglikligi

ta'kidlab utilgan edi. Birok, avval tajriba tuplanadi, sungra esa tegishli tushuncha shakllantiriladi yoxud aksincha deb, kandaydir navbat belgilab kuyish notugri bulur edi.

Tushuntirish va uktirish. Tushuntirishning moxiyati jamiyatning ma'naviy va moddiy xayotidagi eng muxim vokealar tugrisida axborot berish asosida ukuvchilar dikkatini tevarak-atrofdagi vokelikka, uz fukarolik burchlariga ongli munosabatni shakllantirishga karatishdan iboratdir. Kupincha ukuvchilarning uz burchlari tugrisidagi bilimlari tasodifiy, yuzaki buladi. tushuntirishdan maksad – biron-bir vokea, xatti-xarakat, xodisaning ijtimoiy, axlokiy, estetik mazmunini ochishda, xulk-atvor va insoniy munosabatlarni tugri baxolay olishda ukuvchilarga yordam berishdir.

Uktirish. Uktirish biror axlokiy fazilatni ukuvchilar ongiga singdirish va ular tomonida ukib olinishini ta'minlashga asoslanadi. Shuning uchun ukituvchilar va tarbiyachilar ukuvchilarni tarbiyalaganda va ularga axlokiy fazilatlarni tushuntirganda uning afzalliklarini kursatuvchi dalillar keltirishi, isbotlashi, ishontirishi lozim. «Ukigandan ukkan yaxshi» degan xalk makoli bor. Ukib olingan axlokiy fazilat bolada maxkam singib koladi.

Yukoridagilarga asoslanib, shunday xulosaga kelish mumkin: chnakam obru bolalarni xurmat kilish bilan birga, ularga nisbatan talabchan bulishga, bolaga chin kungildan gamxurlik kursatishga, unga yordam kilabilishga, tarbiyachining bolalarga namuna buladigan uz shaxsiy fazilatlariga asoslanadi.

MEXNAT TARBIYASI

Mexnat inson xayoti uchun, uning farovon turmush kechirish uchun xamisha asos bulib kelgan va shunday bulib koladi.

Mexnat – farovon va baxtli xayot kechirishning eng asosiy sharti bulganligi sababli xamma fukarolar uchun majburiydir.

Mexnat odamlarning biror maksad uchun sarflagan vakti, akliy va jismoniy kuchi yoki zarur faoliyatidir. Mexnatsiz yashamok mumkin emas.

Ota-bobolarimiz asrlar davomida mexnatni uluglab kelishgan, uzlari sidkidildan mexnat kilishgan. Bizga ulardan meros bulib kolgan barcha xazinalar – ilmiy-badiiy kitoblar, turli xildagi san'at asarlari, me'morchilik obidalari va boshka narsalar ana shu mexnatning maxsulidir. Jaxon fanining rivojiga bebaxo xissa kushgan al-Xorazmiy, Ibn Sino, Ismoil Buxoriy, Mirzo Ulugbek, Alisher Navoiy, Zaxiriddin Muxammad Bobur singari bobokalonlarimiz mexnatsevarliklari tufayli ulkan yutuklarni kulga kiritishgan va yoshlarni xam mexnatni sevisga, mexnatsevar bulishga chakirishgan. Shu boisdan jaxondagi barcha xalklarning makollarida bulgani kabi uzbek makollarida xam mexnat va mexnatsevarlik goyasi markaziy urinlardan birini egallaydi. «Suvsiz xayot bulmas, mexnatsiz roxat», «Mexnat kilsang yasharsan, katta-katta osharsan», «Oltin utda chinikar, odam – mexnatda», «Mexnat bilan karisang, raxmat bilan yasharsan», «Uzok umr siri mexnatda» kabi makollar bejiz yaratilmagan. Mexnat xayot chirogiga yog kuyib turadi. Mexnat bilan charxlanib turmagan kuch susayadi. ishlamaslik xar doim lanjlikni keltirib chikaradi, lanjlikdan keyin esa nogironlik keladi.

Mexnat asosan ikki turli buladi: akliy mexnat va jismoniy mexnat. insoniyat kul va boshka a'zolari yordamida jismoniy kuch sarflab, amalga oshiradigan ishlar jismoniy mexnatni tashkil kiladi. Jismoniy mexnatni akliy mexnatdan ajralgan xolda tushunish mumkin emas. Jismoniy akl yordamidagina mazmunli, yaxshi sifatli va maxsuldor buladi: aklli odam ketmon chopsa xam, traktor xaydasa yoki zavod-fabrikada biror jismoniy vazifani amalga oshirsa, uning ishi yaxshi natija beradi. akl aralashmagan ishning maxsuli bulmaydi.

Akliy mexnat egalari – ukituvchilar. Shifokorlar, olimlar, shoir-yozuvchilar. Noshirlar va boshkalar bulib, ular ma'naviyat egalaridir. Agar jismoniy mexnat egalari jamiyatni iktisodiy tomondan ta'min etishsa, akliy mexnat egalari insoniyatning ma'naviy yuksalishiga xizmat kiladilar.

Mexnat bilan suyagi kotgan, mexnat tufayli izzatu xurmat kurgan xar bir ota-ona uz farzandlarining xam mexnat bilan yashashini, mexnati bilan el-yurt oldida asharf topishini xoxlaydi. Xar kanday yumush, jumladan, idish-tovok yuvish, uy-xovlilarni supurish, mol-xollarga karash, tomorka, kurilish, ta'mirlash ishlarida katnashish xam mexnatdir.

Oilada mexnat tarbiyasi

Ota-onalar bolalarining kelajagini uylab, ularni ilk yoshlaridan mexnatga solib chiniktirib boradilar. Tugri tarbiyaning eng ta'sirli, eng samarali usuli xam mexnatdir. Ota-onalar bolalarining mexnatiga xamma vakt xam muxtoj bulavermaydilar, lekin bolani yoshligidan ishga urgatish, mexnatga kuniktirish zimmalaridagi burch ekanligidan shunday yul tutadilar.

Oilada ota-onalar uz farzandlarining mexnatsevar. Tejamkor va extiyotkor kishilar bulib yetishishlarida uzlari namuna bulishlari kerak. Bu tarbiya ishlari uchun juda muxim omillardan sanaladi.

Ta'lim jarayonida mexnat tarbiyasi

Bolalarda mexnat bulgan kizikish va extiyoj ancha barvakt paydo bulgan. maktabga kelgan ugil va kizlarda esa muayyan mexnat kunikmalari tarkib topgan buladi. Bu kunikmalar maktabdagi ta'lim va tarbiya ta'sirida yanada mustaxkamlanadi. Ukuvchilarda mexnat madaniyati. Tayyorlanadigan maxsulot sifati uchun mas'uliyat xissi, vaktdan samarali foydalanish, asboblarni extiyotkorlik bilan ishlatish va materiallarni tejamli sarflash malakalari xosil bula boshlaydi. Mana shular boshlangich maktab ukituvchisidan aloxida e'tiborni, mexnat tarbiyasining xilma-xil omillaridan samarali foydalanishni takozo etadi.

Ukuvchilarning jismoniy mexnatga nisbatan ijobiy munosabatlarini tarbiyalashda mexnat turlari va ilgor mexnat kishilari xakida suxbatlar utkazish, ishlab chikarish korxonalariga, zavod va fabrikalarga, dala, bog va chorvachilik, parrandachilik fermalariga ekskursiyalar uyushtirish, mexnat ilgorlari xakida ocherk va xikoyalardan ukib berish; mexnatni uluglovchi ertak va makollardan foydalanish; ukuvchilarning uz ota-onalari kasbi,

ularning ishlari xakida suxbatlar uyushtirish singari tadbirlardan foydalanish yaxshi natijalar beradi.

NAFOSAT TARBIYASI

Nafosat tarbiyasi (estetik tarbiya) bu ukuvchilarni vokelikdagi, san'atdagi, tabiatdagi, kishilarning ijtimoiy va mexnat munosabatlaridagi, turmushdagi guzallikni idrok kilish xamda tugri tushunishga urgatish, ularning badiiy didini ustirish , ularda guzallika muxabbat uygotish va xayotiga guzallik olib kirish kobiliyatlarini tarbiyalashdir.

Nozik didli bulish, guzallikni faxmlay va kadrlay olish. Badiiy madaniyatni tushunish, xullas, uz xayotini guzallik konunlari asosida kura olish – *komil insonning* eng zaruriy fazilatidir.

Nafosat tarbiyasi – eng avvalo xar bir kishida badiiy xissiyot tuygularini, badiiy didni tarbiyalashdir. Bunday yuksak nafosatlilik akl-zakovatdan xoli buladi, degan ma'noni tushunmaslik kerak. Shaxsning barkamol inson bulib shakllanishida bu ikki tomon bir-birini tuldirdi. Chinakam san'at asarida xissiyot chukur goyaviy akliy mazmun bilan birikib ketadi. Nafosat tarbiyasi akl bilan xissiyotni tarbiyalash, yanada anikrok kilib aytganda, xissiyot vositasi bilan aklni tarbiyalashdir. Bu ikki tomon-bir-biri bilanuzviy boglikdir.

Nafosat tarbiyasi bugungi kunda shuning uchun xam muximki, did-farosatlilik mexnatda, ishlab chikarishda, kundalik amaliy faoliyatda – xar bir inson uchun xayotiy extiyojga aylanib kolgan.

Did-farosat xar bir insonning xatti-xarakatida, kiyinishida, yurish-turishida, kishilarga bulgan munosabatida, jamiyatdagi u yoki bu vokealarga yondoshishida va xokazolarda yakkol kuzga tashlanadi.

Ba'zan xayotda did past, ma'naviy kashshok kishilarni uchratamiz. Bunday kishilar aklan, axlokan va ruxan zaifligini yashirish uchun soxta xatt-xarakatlar *kiladilar*, uzlariga yarashmaydigan ishlar *kiladilar*, didsiz kiyinadilar, ma'ni-matrasiz, shovkin-surondan iborat musika va ashulalarni tinglaydilar. Bundaylarni kuzatarkanmiz, ularning mexnat gashtirin surmagan, xayot tashvishlariga beparvao, lokayd kimsalar ekanligiga guvox bulasiz.

ODOB VA NAFOSAT TARBIYASI

Donalardan biri guzallik axlok-odobning tugishgan singlisidir, degan edi. Darxakikat, bu juda tugri ta'rif. Odatda odob va nafosat tarbiyasi uzaro chambarchas boglik xolda amalga oshiriladi. Chunki nafosat tarbiyasining natijasi axlok-odobda, chiroyli, xatti-xarakat, guzal munosabatda va xayotga, kelajakka, insonlarga, tabiatga muxabbatda kurinadi.

Xalkimiz: «Kamtarlik xam xusn», deydi. Mana shu birgina iborada chukur ma'no bor. Nafosat tarbiyasi tufayli yoshlarda kamtarlik xislati tarkib topadi. Bu xislat kishilarning eng guzal, eng chiroyli belgisidir. «Kishining chiroyi yuzida», deydi xalkimiz. Bir guzal tabassum kishilarga misoli kuyosh bulib, kalblarga ilik nur taratadi. Kishi biror asarni ukib, chexrasi yorishib ketadi. Yoki yokimli biror kuy, ashula tinglasa, boshi mayin tebranadi, biror guzal rasm, manzarali tasvrga bokib unday kuz uzolmay koladi, kalbi kuvonchlarga tuladi.

Xullas, estetik did, estetik kobiliyat, xissyot madaniyati birdaniga paydo bulmaydi, tabiatdan tayyor xolda berilmaydi. Xar kanday insoniy kobiliyat katorida guzallik tuygusi xam tarbiyalash, rivojlantirish, takomillashtirishga muxtojdir. Bularning xammasida inson guzalligi namoyon buladi. xalkimiz «Yaxshi xusningni yomon xulk buzadi», deb bekorga aytmagan.

Did-farosatlilik – tarbiya kurganlik belgisi

Madaniyatilik, tarbiya kurganlik, odoblilik insonning tashki kiiyofasida xam namoyon buladi.

Pokizalikka, ozodlikka intilish xar bir inson oldidagi muxim vazifalardan xisoblanadi. Ozoda kiyinish, badanni toza saklash, sochni tarab oroyish berib yurish, kiyim-boshni va uy-joyni ozoda tutish kishi rioya kilishi kerak bulan eng oddiy va eng zaruriy talablardandir. Ust-boshi gijimlangan, sokoli olinmagan kishi kuzga sovuk kurinadi. Tirnokni xaddan ortik ustirish, oshirib pardozi kilish kulgilidir. Sochi galati kilib turmaklangan, kuzga tashlanib turadigan katta zirak takkan, buyniga katta marjon osgan kizlar, sochini yelkasiga tushirib, xurpaytirib yurgan yigitlar kuzga xunuk kurinadi. Uzining tashki kiyofasiga e'tibor berib yurish – xar bir kishining muxim ijobiy xislatidir. Lekin uziga oro berish birdan-bir maksad bulib kolsa, uning boshka manfaatlari shunga moslashtirib kuyilsa, bu xol ijobiy bulmay koladi.

*Xalki olam suyqusidir tozalik, pokni,
Poklik orttirigusidir faxm ila idrokni.
Xar kishini kuksida poklik nishona bulmasa,
Tozalik maydonidan kuvgaydir ul bebokni.*

Kissadan xissa: «poklik, ozodalik, saranjom-sarishtalik – yuksak didlilik, iymon salomatligidan darak beruvchi sifatlardir».

Nafosat tarbiyasi vazifalari va mazmuni

Nafosat tarbiyasi barcha yoshdagi kishilarga bab-barobar zarur. Ammo butun tarbiya tizimida, amalda isbotlanganidek, nafosat tarbiyasini singdirishni insonning bolalik davridan boshlash nixoyatda muxim, bu davr inson xayotida fe'l-atvor, irodaning , did, guzallik tuygusi va xayotiy tushunchaning paydo bulishi va shakllanishi davridir.

Bolalikda akl-farosat, axlokiy kunikmalarni tarbiyalash bilan bir katorda, ularda chiroyli, nafis, guzal narsalardan zavk ola bilishni, guzallikni dagallikdan, kupollikdan tez ajrata olish kobiliyatini tarbiyalashimiz kerak.

«Assalomu alaykum»dan boshlab, chexra tabassumi, kattalar oldida bosh egib turish, xar bir nasixati uchun minnatdorchilik bildirish, ketishga ruxsat surash – bular birinchi urindagi talablarga kiradi. ayniksa, suzlash odobiga jiddiy e'tibor berish darkor. suzlaganda tinglayotgan kishi kuziga karab turish, suzlab turib uyok-buyokka alanglash yoki teskari karab tungillash odobsizlik ekanligini yaxshi anglab yetish, ogizdagi lukmani yutgandan keyin

oxista gap boshlash, shoshilmay, dona-dona kilib, maksadni anik, dangal, ravshan, eshitarli ovoz bilan tushuntirish kerakligi urgatiladi. Bular – odob guzalligidir.

Nafosat tarbiyasi orkaliuz-uzini boshkarish shakllanadi. Bu uz-uziga asta-sekin talabchanlikni keltirib chikaradi. Uz-uzini tergash, uzini mustakil, ongli, okilona boshkarish, uz xulk-atvori. Xatti-xarakatiga baxo bera bilish kunikmalarini egallash demakdir.

AXLOK - ODOB TARBIYASI

Axlok ijtimoiy ong shakllaridan biri bulib, muayyan jamiyatda yashovchi kishilar amal kilishi zarur bulgan ma'lum xatti-xarakat koidalari yigindisidir.

Axlok odamlarning bir-birlariga, jamiyatga, davlatga, xalk mulkiga, oilaga, ishlab chikarish vositalariga, mexnat maxsulotlari va shu kabilarga munosabatini muayyan tartibga soladigan xatti-xarakat koidalari tizimida namoyon buladi.

Odob – odamning jamoat, el-yurt orasida uzini tutish, boshkalar bilan kay yusin muomala kilish, uz turmushi, maishati va bush vaktini kanday tashkil etishi, xullas, shaxsning kundalik xulk-atvori, yurish-turishi, xatti-xarakatlari kanday bulishi lozim va ma'kul ekanligi xususida baxs etadi. Anikrogi, axlok kishining ichki olami, e'tikodi, fazilatlarini sifatida mavjud bulsa, odob shaxsning kuzga tashlanadigan mulozamati, xulk-atvori, muomala-munosabatlari tarzida namoyon buladi. Axlok ikshidan xar xil xolatlarda kanday yul tutish kerakligidan yaxshi uylab, eng maksadga muvofik xarakat kilishni talab etsa, odob uz koidalarining odat tusiga kirishini, ya'ni xarkanday vaziyatda ana shu odatni namoyon kilishini takozo kiladi. Xar bir odam xususida, odatda, uning faoliyatiga, kanday ish bilan shugullanishiga, bu faoliyati va ishi axlok talablariga, turmush koidalariga, jumladan, davlat konunlariga muvofik yoki xilof ekanligiga asoslanib muayyan fikr yuritiladi.

Axlok ilmi yaxshilik bilan yomonlik urtasidagi murakkab muammolar xakida baxs yuritib, insonning kamolatga erishish yulini yoritib boradi. Xar bir inson bir olam bulgani kabi uning axlok-odobi xam juda murakkablam, desak yanglishmaymiz. Chunki, shaxsning zoxiriy va botiniy olamini, ayniksa kalb olamini urganish, bilish, txlil etish goyatda kiyin, bu ruxiyat biln boglik xolatdir. Axlokli, odobli komil insonda odamiylikning eng yaxshi xislatlari: mexr-muxabbat, raxm-shafkat, adolatu diyonat, xayoyu iffat, vafoyu sadokat, ximmatu saxovat, imon-e'tikod kabilar mujassam buladi, ayni xolda shu xislatlarning aksi – beburd, axloksiz kimsalar fe'lida kurinadi.

Asrlar davomida axlok-odob mavzuida kanchadan-kancha kitoblar, xikmatnomalar, odobnomalar, pandnomalar va nasixatnomalar, ibratli xikmatu rivoyatlar yaratilgan. Xalk ogzaki ijodi xazinalarida axlok-odobga doir bebaxo fikr javoxirlari borki, ularning xammasini xisoblab xisobiga, ta'riflab ta'rifiga yetib bulmaydi.

Mukaddas Kur'oni Karimda va paygambarimiz Muxammad Alayxissalomning xadislarida insoniy axlok-odobning barcha kirralari uz ifodasini topgan. Mukaddas kalimalarning deyarli xammasida yaxshi amallarning xidoyatiyu yomon odatlarning zarari bayon etilib, ulardan kanday kilib saklanish lozimligi xakida yul-yuriklar kursatib kuyilgan.

Yosh nixolning bakuvvat daraxtga aylanishi parvarishga boglik bulganidek, odam bolasi komil inson bulib yetishishi uchun xam uni murgaklikdan axlok-odob ilmidan baxramand etib borish lozim.

Axlokiy tarbiyaning mazmuni

Uzbekiston mustakillikka erishgandan sung t'lim-tarbiya mazmuni va moxiyatida, usullari va shakllarida jiddiy «uzgarishlar» ruy berdi. Ta'lim-tarbiyada milliy kadriyatlarni shakllantirish va rivojlantirish asosiy urinni egallaydi. Tariximiz, madaniyatimiz, milliy urf-odatlarga e'tibor kuchaydi. Xakikatda xam, bugungi kunda Uzbekiston mustakilligini mustaxkamlash va kelajakda istiklol istikbolini rivojlantirish avvalo komil insonlarga boglik. chunki bunday insonlar tufayli fan va madaniyat. Sanoat va kishlok xujaligi rivojlanadi. Zero, axlokiy madaniyat vazifalaridan biri komil insonni voyaga yetkazish, uni tarbiyalashdan iborat.

Komil inson Uzbekiston mustakilligini mustaxkamlashda uz e'tikodi, gayrat-shijoati, madaniyati, bilimi va ularni tadbik etish maxorati bilan ajralib turadi. U jamiyatda, jamoada xalklar va millatlar urtasida dustlik, soglom turmush tarzini yaxshilashga karatilgan muxitni vujudga keltirishga intiladi.

Komil insonni shakllantirishda maktabda, oilada, soglom ma'naviy muxit barkaror bulishiga erishish muxim axamiyatga ega. chunki soglom muxit natijasidagina axlokiy fazilatlar tarkib topadi.

Ota-onalar uz farzandlarini komil insonlar kilib tarbiyalashi ularda Vatanga muxabbat, mexnati va fidoyiligi bilan uzgalarga foyda keltirish, sadokat, samimiylik kabi xislatlarni kamol toptirishga xizmat kiladi. Farzandlarimizning bunday insonlar bulishida oilaning totuvligi, ota-onaning uzaro mexr-muxabbati xam samarali ta'sir etadi.

Kishi uz xayotida axlokiy kamolatga kanchalik kup intilsa, shunchalik uz xato kamchiliklarini anglab boradi.

Xadisi shariflardagi axlokka oid ibratli maslaxatlar, xikoyatlar, asrlar davomida ajdodlarimiz xayotida tarkib topgan milliy urf-odatlar, an'analar Beruniy, Forobiy, Axmad Yassvaiy, Amir Temur, Navoiy, Bobur singari buyuk allomalar, olimlar, yozuvchilarning bugungi kunda xam oilaviy xayot uchun, xar bir inson uchun kadr-kimmatini yukotmagan muxim tariyaviy axamiyatga molikdir. Jumladan, Amir Temur Axloki Xusniya – yaxshi xulklar egasi bulgan. u okil va tadbirli sarkarda sifatida odamlarni ishga tayinlashda xam, vazifasidan ozod etishda xam shoshma-shosharlik va adolatsizlikka yul kuymagan, balki yetti ulchab bir kesgan.

Shuni aytish kerakki, xalkimiz axlok-odobni kadimdan uluglab kelgan. Chunki axlok-odob insonga xusn, latofat va nazokat bagishlagan. Urta Osiy mutafakkirlari uz asarlarida axlokiy goyalarni doimo tarannum etib, xalkni oriflik, fozillik, komillik darajasigna kutarishga chorlaganlar.

Uzbekistonning mustakilligi tufayli axlokiy tarbiya mazmunini tashkil etuvchi xalkimizning milliy ruxiyati. Yuksak insoniy fazilatlarini, ma'naviyati, ezgu orzu-umidlari

yorkin ifodasini topishi uchun keng imkoniyatlar paydo buldi. Yangi shakllanib kelayotgan mustakil Uzbekiston davlatining asosiy maksadi – jamiyatni ma’navviy yuksaltirish, madaniyatli, barkamol insonni tarbiyalash, yoshlarda axlokiy fazilatlarni shakllantirishdir.

EKOLOGIK TARBIYA

Bugungi kunda insoniyatni xavf ostida koldirayotgan xodisalardan biri ekologik vaziyat xisoblanadi. Jamiyatning atrof-muxit bilan uzaro buzilgan alokasi keng jamoatchilik urtasida katta tashviy uygotmokda. Insonning tabiiy boyliklardan xaddan tashkari oshikcha foydalanishi okibatida saayyoramizning kiyofasi uzgarib bormokda. Yashil urmonlar siyraklashib, usimlik va xayvonot turlari kamaymokda, foydali kazilmalar tugab bormokda. Suv xavzalari va atmosfera xavosining ifloslanishi, chikindi moddalarning ortib borishi natijasida axolini ozik-ovkat bilan ta’minlash, energiya va chuchuk suv muammolari borgan sari murakkablashmokda. Okibatda, million-million yillar davomida turgun bulgan tabiiy xolatga putur yetmokda.

Xozirgi kunda jamiyat ichidagi, jamiyat bilan tabiat urtasidagi munosabatlar keskinlashib borayotgan bir davrda, xujalikning turli soxalarini rivojlantirish bilan bir katorda atrof-muxit muxofazasi va tabiiy boyliklardan tejamkorlik bilan foydalanishga oid chukur bilimli, ekologik ma’lumotli yoshlarni tarbiyalash vakti keldi.

Tabiatga munosabat odobi

Inson onadan tugilib, olamga kelgan chogidanok tabiat exsonidan baxramand buladi. ilk bor xavodan tuyib nafas oladi. Odamzod usib-unish uchun ozik-ovkat, suv, kuyosh xarorati juda zarur bulib, u bularning xammasini tabiatdan oladi. insonni ona tugib tarbiyalasa, tabiat – voyaga yetkazadi. Shuning uchun uni «Ona – tabiat» deb atashadi. Odamzodning soglom bulishi uni urab olgan atrof-muxitga, taibatga boglik. Tabiat musaffo bulsa. odam xamsoglom, bakuvvat usadi.

Xayvonot olamga munosabat

Xayvonot dunyosi – insonning eng kadimiy xamroxidir. Ota-bobolarimiz uzfarzandlarini tabiatga mexr-muxabbat ruxida tarbiya kilganlar. Beziyon bulgan oddiy kurt-kumurskani xam uldirish gunox deb ularning kulogiga kuyganlar. «Til-zaboni yuk jonivorga ozor berma, gunox buladi!», «Sigir – oilaning bozori», «Tovuk yetti xazinaning biri», «Kuy bor uyda, baraka bor» singari xikmatli nakllar tukilgan.

Deyarli barcha uzbek xonadonlari kuy-echkisiz, sigirsiz, tovuksiz, kishloklarda yana ish xayvonlarisiz yashay olmaydi.

Shaxar va kishloklardagi ayrim oromgoxlarda suv buynida turgan oxu, kunib turgan burgut, lochin siymolarini kurasiz. Samarkanddagi Sherdor madrasasining oldida, Toshkentdan Fargonagacha olib boruvchi dovon orkali utadigan yulning baland nuktasida sher xaykali urnatilgan. Bularning barchasi odamzodning xayvonot olamiga mexr-muxabbat, unga bulgan okilona munosabatning ramziy belgisidir. Xayvonot olamiga, barcha jonivorlarga mexr-shafkatli bulish savobdir.

BADAN TARBIYASI (JISMONIY TARBIYA)

Mashxur yunon donishmadi Aflotun baxt xakida zikr etib: «Inson uchun birinchi baxt – uning sogligi, ikkinchisi - guzallikdir» degan ekan. Chindan xam sixat-salomatlik xamma boyliklar manbaidir. Nasl-nasabi soglom va ma'naviyati yuksak xalkning avlodlari xam soglom-bakuvvpt. Iymon-e'tikodli va sadokatli buladiki, bu baxt ona-Vatanning shuxrati va kudratining zur omiliga aylanadi. Xalkning ana shunday baxt-saodati uchun soglom avlod kerak.

Soglom avlod deganda biz xam jismoniy, xam ma'naviy tomondan yetuk, bardam, xar ishga kodir, ilgor madaniyatli kishilarni kuzda tutamiz. Darxakikat, shunday noyob fazilatlarga ega avlodni tarbiyalab voyaga yetkazayotgan xalk kelajakka ochk kuz, yoruz yuz, katta ishonch bilan karaydi.

Badan tarbiyasining maksadi xar tomonlama jismonan chinikkan, sof fikrli, mard, sabotli, kat'iyatli, Vatanni ximoya kila oladigan shaxslarni kamol toptirishdan iborat.

Kadimda xalkimiz badan tarbiyani riyozat deb atashgan. Abu Ali ibn Sino «Tibbiy doston» («Urjuza») asarida riyozat – badan tarbiyasi xakida tuxtalib, uning bir necha xillari bulishi, bu jismoniy mashklar bilan urtacha shugullanish soglikka foydali ekanligini bunday ta'riflaydi:

Bilsang riyozat turlari necha-necha

Sharofatli bulur esa u urtacha.

Tugri va mu'tadir bulib usgay badan,

Kir-chir ila chikindidan kutular tan.

Olim yana, jismoniy mashksiz yurish badanda yomon xultlarning yigilishiga sabab bulishini aloxida uktirib bunday deb yozadi:

Riyozatsiz yotishdan kup topma roxat,

Bu roxatdan topolmassan xech manfaat.

Jim yotsang iflos xult-la tular badan,

Gizocha xech xozirlanmas biror maskan.

Inson jismoniy soglom, va bardam-bakuvvat bulsa. xayot guzalliklarini yaxshi idrok etadi, akl-zakovati yuksala boradi, atrof-muxitni ziyrak bulib kuzatadi. Shu nuktai nazardan aytganda. Inson bolasi soglom-bakuvvat bulishda badan tarbiya muxim omil ekani anik. Demak, bu tarbiya akliy, axlokiy va estetik tarbiyaning zamini ekan. Ta'bir joiz bulsa, bir yerda turib kolgan suv kulmak xolda xech foydasiz deyilsa, xarakatsiz odam xam kulmak kabidir, sharkirab okkan suv uzi guzal, xam dala-boglarni yashnatgani kabi, serxarakat, jismoniy mashklar bilan shugullanadigan odamning xam uzi (jismonan) guzal, xam akli guzal, xam odob-axloki guzal buladi.

Badantarbiya insonni xar tomonlama tetik, xushyor, kobiliyatli tarzda kamolga yetkazadiki, donolar jismoniy tarbiya – guzallik tarbiyasidir, deb bejiz aytishmagan.

Inson jismoniy soglom, xar toomnlama yetuk rivojlanishi uchun ma'lum maksadni kuzlagan xolda tejamlil xarakat kilishi, tabiat kuynida yoki ozoda-shinam sport zalida xarakatli

mashklar bilan shugullanishi – ularning xammasi unda nafasat xis-tuygusini, akliy tushunchasini va didini tarbiyalaydi. Shubxa yukki, xilma-xil, anik, ifodali, bajarilgan jismoniy mashklar estetik kechinma, xislarni yuzaga keltiradi. Jismoniy mashklarni bajarish jarayonida xarakatlar maksadining xam shakl, xam mazmun jixatdan bir-biriga mos kelishi esa uning guzalligini ta'minlaydi.

XULOSA

Ma'lumki, bola layokatga mos xolda ustirish uchun mexnatsevarlik va ishchanlik kerak. Mexnatsevarlik va muttasil utirib ishlash kabi fazilatlaridir. Garchan inson kamolatiga ta'sir etadigan omillar bir kancha bulsa xam lekin, maxsus tarbiya muassasalarida tarbiyachining raxbarligida amalga oshiriladigan milliy tarbiya jarayoni yetakchi xisoblanadi.

Chunki, birinchidan, trbiya ta'sirida muxit ta'siri bera olmagan fazilatlar uzlashtiriladi va narsalar urganiladi, ya'ni bilim, ma'lumot egallagandi, mexnat va texnik faoliyat bilan boglik kunikmalar, malakalar xam maxsus uyushtirilgan tarbiya orkali xosil buladi.

Ikkinchi, tarbiya tufayli tugma kamchiliklar xam uzgartirib shaxsni kamolga yetkazish mumkin. Masalan, kurlar, gunglar xam ukitilib, soglom kishilar katori xaayotga tayyorlanadi.

Uchinchidan, tarbiya yordamida muxitning salbiy ta'sirini xam yukoish yoki bartaraf kilish mumkin.

Turtinchidan, tarbiya doimo kelajakka karatilgan maksadni belgilaydi. Shu tufayli, u shaxsning kamolga yetishini tezlashtiruvchi rol' uynaydi. Insonni kamol topishida barkamol inson bulib yetishida maktabning axamiyati katta. Bolalar maktabga kadam kuyar ekan, ular ukuv mexnati bilan band buladilar. Bolalar maktabda fan asoslarni egallab olishi bilan irga ularda sekin-asta ilmiy dunyokarash shakllanib boradi. Ukuvchi-tarbiyachilarning raxbarligida insonga xos bulgan yuksak fazilatlarini egallaydilar. Reja asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etib, bolani tariyalashda oilaga xar vakt yordam kursatadi. Tarbiyachi uz tarbiyalovchisining oila sharoitidan xabardor bulishi, pedagogik maslaxatlarga, yordamga mauxoj bulgan oilalarga yordam yerishi muxim. Tarbiyachi uchun bola bush vaktini kimlar bilan va nimalar bilash mashgul ulib utkazayotgani axamiyatsiz emas. Chunki uz xoliga tashlab kuyilgan bola kuchaning salbiy ta'siriga berilib ketishi mumkin.

Umuman, pedagogik jixatdan tugri uyushtirilgan xar kanday faoliyat bola shaxsining akliy, axlokiy, estetik, jismoniy va irodaviy rivojlanishiga ijobiy ta'sir etadi. Raxbarlik kilinmagan faoliyat esa biryoklama yoki salbiy ta'sir etishi mumkin.

Rivojlanish shaxs faoliyatidan tashkarida bulmaydi. Shu sababli odam faoliyati uning rivojlanishi uchun asos buladi. Pedagogik jixatdan tugri uyushtirilgan xar kanday faoliyat xak uyin, mexnat, ukish, sport va boshkalar shaxsning rivojlanishiga ta'sir kursatadi. Shaxs ulgaya borgan sari uning faoliyati xam mazmunan, xam shaklan uzgarib boradi, turli yosh davrlarida esa faoliyat turlari xam urganib boradi. Shu sababli bola xayotida uyin, ukuvchi xayoliida ukish, katalar xayotida mexnat faoliyatlari kata axamyatga egadir.

Shaxs kaysi yoshda bulishidan kat'iy nazar, ularning rivojlanishida mexnat faoliyatining axamiyati katadir. Ayniksa, mexnat insonning xam jismoniy, xam ma'naviy

kamol topishida muxim manba xisoblanadi. Mexnat orkli shaxsning axlokiy sifatlar tarkib topadi, ularda vatanparvarlik, mas'uliyat, intizomlilik, faollik ortadi.

Bulardan tashkari shaxsni kamolga yetishda uning barkamol inson bulib yetishishida nafosat tarbiyasi, axlok-odob tarbiyasi, ekologik tarbiya, jismoniy tarbiyalarning urni va roli bekiyosdir.

Chunki bu tarbiya usullari birgalikda amalga oshirilsa biz yoshlar ertangi Uzbekiston bunyodkorlari avvalambor soglom bulishimiz, sport bilan shugullanishimiz xar kungi faoliyatga aylanishi kerak. Chunki sog tanda soglom akl buladi. Agar biz soglom bulsakgina farzandlarimiz soglom buladi.

Prezidentimiz «Soglom avlod yili» ni e'lon kilar ekan: «Soglom avlod deganda, shaxsan men, eng avvalo soglom naslni, nafakat jismonan bakuvvat, shu bilan birga ruxi, fikri soglom, iymon e'tikodi butun bilimli, ma'naviyati yuksak mard va jasur, vatanparvar avlodni tushunaman» deb ta'kidlaydilar.

Ertangi kunimiz biz yoshlar kulida. Shunday ekan biz yoshlar, bulgusi pedagoglar avvalambor uzimiz xar tomonlama yetuk, kamolga yetishishimiz, bilim va malakaga ega bulish uchun kunt bilan ukishimiz darkor. Bu yoshlar, ertangi kunning bunyodkorlari kelajak avlodni tarbiyalash, uktishdek ma'suliyatli va sharafni ishga kul urarkanmiz, xozirdanok uz bilimimizni oishiirishmiz, berilayotgan imkoniyatlardan unumli foydalanishimiz darkor. Chunki Prezidentimiz aytganlaridek «Farzandlarimiz bizdan kura kuchli, bizdan kura aklli, dona va albatta baxli bulishlari kerak» degan gaplari biz yoshlarni yanada mas'suliyatli bulishga undaydi.

Men kelajakda iktisodchi-pedagog bular ekanman, mustakil Uzbekiston uchun, uning kelajagi uchun xozirdanok astoydil izlanishga, barcha iktisodiy bilimlarni egallashga, kunt bilan ukishga va muxtaram prezidentimiz ishonchlarini oklashga xarakat kilyapman. Ishonch bilan shuni aytishim mumkinki, kelajakda maxsus fandan dars berar ekanman, ukuvchilarga chukur bilim berishga, ularni xar tomonlama yetuk kilib milliy tarbiya asosida tarbiyalashga, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni kullab, bilim berishga suz beraman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Karimov I.A. O`zbekiston XXI asr bo`sag`asida: - xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – T.: O`zbekiston, 1997. – 326 b.
- 2.Barkamol avlod orzusi. «O`zbekiston milliy entsiklopediyasi» . Davlat ilmiy nashriyoti. T. – 2000.
- 3.Safarov O., Maxmudov M. Oila ma`naviyati. T. «Ma`naviyat» 1998.
- 4.Karimov I.A. Bizdan ozod va obod vatan qolsin. Toshkent, O`zbekiston-1996.
- 5.Ma`naviyat yulduzlari. A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. T.-1999.
- 6.Imomnazarov M. va boshqalar. Milliy ma`naviyatimiz asoslari. Toshkent islom universiteti. T.-2001.
- 7.Tursunov I.Y. Pedagogika kursi. T. «O`qituvchi». 1997.
- 8.Munavvarov A. Pedagogika T. O`qituvchi 1996.
- 9.A. Zunnunov. Pedagogika tarixi. T. O`qituvchi. 2000.